

SRAIBETMA BIA MA REDET?

Di doktor Svenja Brünger

foto Zotti

In una recente conferenza, la dottoressa Brünger dell'Università di Trento, ha illustrato i primi dati emersi da un interessante studio di sociolinguistica sulle nuove regole grammaticali di cimbro e mocheno. Con sorpresa si sta scoprendo che la grammatica piace più ai giovani che alle altre generazioni.

In da vorgännte boch, in a konferenz in di Università vo Tria, izta khennt giredet vo bia di laüt von zungminderhaitn hām givānk un soin gest guat zo nütza di nāing gramātike.

Di konferenz di khennt durchgiviart vo dar dōktur Svenja Brünger bo da iz nā zo studjara dise sachandar un bo

da iz gest atz Lusérn in setembre von 2010, gianante ummar pa haüsar un hōarante vil laüt.

Leng panādar nāing regln vor a zung billz muanen khōn bia ma mocht tūan zo sraibaze, zoa azta alle - vo sēm vort - hevan ā zo sraiba in da lestessege manāra (standardidtzatzion). Di zungen, groaze odor khlummane, bo da hām a gramātika khemmen zo hāba mearar valōr umbrom ber da sraibet mochat soin mearar sichar; pitt disan strumēt di zung mak khemmen gilirt von sēln laüt bo da se hām nia geredet o.

Spetar, di sotschiolinguistika, saugēt ā bia di laüt von mindarhaitn soin gest guat zo macha soi dise regln, un bele problēme soinda aukhennt; di Brünger iz gest atz Lusérn un in Bersental proprio zo sūacha af dīza. Soi arbat iz nonet verte, ma vo daz sēll bo da iz aukhennt fin est makma vorstian ke di laüt bo si hatt gihōart makmase autoaln in zboa groaze grupe: umman gimacht von djunge bo da khōn ke di gramātika mage gian guat un ke az ma bill sraim girecht mochtmase līrnen, un an āndarn gruppo gimacht vo alle di āndarn laüt (djungen un altn) bo da anvetze gloam ke ma bart nia soin guat zo sraiba dīst az pi biar un in bersentolerisch umbrom dise zungen soin hēta lai khennt giredet.

Khōtt dīza, iz probabile ke di djungen machan mindarfadige zo nütza di regln umbrom sa hām sa gilirt āndre zungen ka schual (tāitsch, inglēs) un asō nützansa iāntar disan skēma.

Di altn laüt, anvetze, vortnse vo dar gramātika umbrom sa seng ke daz sēll bo da iz gisribet geat nēt nā āft bia sa ren; ma dīza iz asō in alle di zungen (in belesch o): ma sraibet nia bia ma redet, di zung gesribet iz hēta a pizzle pezzar baz da sēll giredet.

Luca Zotti

CIMBRO

Va Rumpltol en Kaneitsch

di Nadia Moltre

MÖCHENO

„Der Minale ont der burm“ ont „Der schmi“ va Rumpltol“ sai' de zboa òlta gschichtn va Oachlait as de schualer hom zömmkaupt en doi nai puach

An moment va de vourstell van puach

Il progetto mocheno della scuola primaria di Fierozzo per l'anno scolastico 2009/2010 si è concretizzato in un testo trilingue (mocheno, tedesco ed italiano) che raccoglie due racconti tradizionali della comunità di Rovada fissando così nel tempo un prezioso patrimonio trasmesso finora solo oralmente.

Doin jor de lait zobenz, überhaupt en binter, hom se vil vert zömmpfunt en a haus, bou oa's, a ker mear guat, hōt u'pfōnk za kontarn stickler ont gschichtn as òlla hom gearn galisnt bavai de sai' nēt lai'schea' gaben ober zan leistn hom se aa òlbe eppes galeartn. Pet de zait de doin gschichtn sai' kemmen kontart van nu'ne ont van barbe en de kinder, ober haiztegento ist òlbe mear pferlech vergēssn sa ont asou vertiarn sa ver òlbe. Der projekt va de Earsteschual va Vlarotz ver en schualjor 2009/2010 hōt vourgahōt za derretn an ettlēna gschichtn van Bersntōl. De learerer hom tschbunnen za rjaven a mentsch as kōntn sa kontarn ont asou lōng sa kennen en de kinder. De hom gariaft de Barbara van Albino van Oachlait, de mama va de schualerēn Ilaria, as gearn ont pet vrait hōt en kontart zboa gschichtn as de hōt se nou gadenkt va benn as de ist kloa' gaben: de sēll van schmi' van Rumpltol ont de sēll van Minale ont van burm. De kinder sai' runt kontent plim ont asou, zōmm pet de learerer, hom se tschbunnen za schraim sa aro as bersntolerisch ont za ihersezn sa as taitsch ont as balsch (de doi leist òrbet ist kemmen gamōcht van schualer va de vinfte klasse). Derzua de schualer hom u'pfōnk za zaichnen peada de gschichtn, tschen turch de sai' na ang ont pet de vōrm as lai de kinder sai' guat za vinnen. Asou ist araus kemmen a lusteges ont pfarbets puach. Schoa' vertn, benn as s ist garift

de schual, hōt men gameicht spirn de riven va de doi òrbet, benn as de schualer hom vourstell en de eltern as bersntolerisch, pet vrait ont lust, de doin zboa stickler; ober de òrbet ist nou envire gōngen. A groasa ont lōnka òrbet ver schualer ont learerer as zan leistn ist kemmen zōmmgaleikt en a puach pet en titl «Va Rumpltol en Kaneitsch», as s ist kemmen vourstell en mita, en earst to van merz, ka de schual va Vlarotz. De Lucia Predelli, de viarerer van Schualinstitut Persn 1, ist runt zavrinn gaben ont hōt mearer vert galoupt sēll as de schualer sai' guat gaben za trong envire. Schea' na beirter sai' kemmen kein aa van president ont van viarer van Bersntoler Kulturinstitut - as s hōt praktisch zuazolt de druckerai van puach -, van viarer van Regionalomt ver

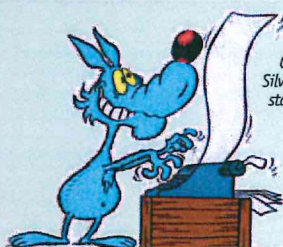
de Sprochminderhaitn, van pirgermoaster va Vlarotz ont van assessor ver de sprochminderhaitn va de inger Tolgamao'schōft.

A schea's fest, überhaupt ver de kinder as sai' de protagonistn gaben, bou zan leistn ist kemmen ausgem en an iats s puach as sei pet de sai' na mian hom gamōcht.

Turch de sai' òrbet sai' se guat gaben nēt lai' za derretn de doin zboa òlta gschichtn van Oachlait, ober aa za gem de moglechet en vil òndera schualer, kinder ont lait, za kennen de doin schea'n stickler va de kultur ont van praich van Bersntol van a vōrt. S doi puach ist an òndern bichtegen tritt ver za derretn ont ihertrōng sēll as ist de gschicht van echtn bersntoler. Abia òlbe ber as interessart ist za kriang s mut se pavrong kan Bersntoler Kulturinstitut.

An groasn gēlts Gott va hērz en de Barbara as hōt kontart de stickler en de kinder - zōmmgahenkt en puach ist aa an CD bou as men heart sa derball as de tuat sa kontarn - ont en de learerer ver de groas òrbet as de hom gatun. Ober nou a vōrt mias men song gēlts Gott en de schualer bavai pet de sai' òrbet hom se bider eppes groas ont bichteges gamōcht ver de sproch van Bersntol en de zaitn as barn kemmen. Ont iaz tua en enk òlla innlon za tea' au s puach ont vōngen u' za lessn!

GRAN SUZZESS PER LOUF ALBERT PER LADIN

Lupo Alberto ha imparato il ladino. Il famoso personaggio di Guido Silvestri, in arte Silver, è infatti il protagonista di una serie televisiva di 26 puntate da 7 minuti ciascuna, dedicate al mondo ladino.

“Cher de or” e “Aria de tampesta” l’è chisc i titoi di prumes doi tōc; i en onda en jebia passēda te la

trasmiscions ladinēs de la Rai de Busan. L Louf Albert e si amisc i rejona ladin, l’ironich louf brun cognosciū dut entorn l’è rù chio da nos per ne fēr grignēr ence tel lengaz mēre. Nesciugn se l’aessa pa mai spētā che un di personajes animē piū de nonzech te duta la Telia ma ence al de fora de ca, l’ rejonasse ence ladin. Dut cant l’è nasciū del 1974 canche l’dessegnador Guido Silvestri, per due “Silver”, i se aea pissā de meter neigher su bianch la storia de la vita de duc i dis de Louf Albert.

Dal lapisc, tel cors di egn, se è passē ence a la televijion, e coscita chel louf brun chier dut da grignēr l’è rù mingol daperdut e ades ence te la Ladinia. L’idea la è stata de Fulvio De Martin Pinter, profesionist tel ciamp del video, che l’ā ence abū desvaliva esperienzes de bon ejit de duplicazion de cartons animē e che ā ciapā l’autorizazion de manēr fora l’ program per la televijion e de fēr ence copies en DVD. L’ projet, che jirā inant per 4 egn a la longia, l’ vegn manā fora per n an da la Rai Ladinia e dapō l’ peljir su l’ altra televijion regionēles. “Louf Albert” l’ è stat tout sū dal Comun general de Fascia che l’ lo sostegn ensemā ai Istituc culturēl ladins Majon di Fassegn, Micurā de Rū e Cēsa de Jan e ence ensemā a l’ Union Generela di Ladins dla Dolomites e la Region Trentin Südtirol. L’ è en dut 26 puntates da 7 menuc l’ una che darā l’ met a gregn e picoi de se fēr doi grignēdes kan Louf Albert, Mosē, Rico la talpina, Marta e Cesira e duc i etres che rejonarā ognēun n iidiom desferent: fascian, gherdener, badiot, fodom e ampezan.

Chest carton se ā podū l’ veder per la prima outa, manā fora da la Rai Ladinia, en jebia de carnascer ai 3 de mērz dō da la trasmiscion Scenar, donca da les 20.45.

En dut la puntates de chesta prima serie les è 26 e les vegnarā manēdes fora doi a l’ outa. “Cher de or” e “Aria de tampesta” l’ è chisc i titoi di prumes doi tōc; i etres sarā na sorpresa per duc. Le ousc les è de Simon Kostner, Emanuele Demez Gerardo Rasom, Jori Vigile, Luciana Detomas, Lucia Irsara, Cristina Dapunt, ma per vigni toch sarā autres atores de duta la valedes ladinēs a tor pert.

Ma.De.

LADINO

Scuola primaria di Fierozzo | Earsteschual va Vlarotz

Va Rumpltol en Kaneitsch

